

УДК: 376.1-056.37:376.01

КОРЕКЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЗМІСТУ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Чеботарьова О.В.

кандидат педагогічних наук
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України

У статті розкрито корекційна спрямованість трудового виховання дітей із розумовою відсталістю у спеціальних дошкільних закладах. Охарактеризовано завдання, види та форми організованої трудової діяльності розумово відсталих дітей.

В статтє раскрыто коррекционную направленность трудового воспитания детей с умственной отсталостью в специализированных дошкольных учреждениях. Охарактеризованы задачи, виды и формы организованной трудовой деятельности умственно отсталых детей.

In the article the features of organization of labour activity of under-fives are exposed with a mental backwardness. Tasks, kinds and forms of the organized labour activity of mentally backward children are described.

Ключові слова: *трудове виховання, розумово відсталі дошкільники, корекційна спрямованість трудової діяльності.*

Ключевые слова: *трудоное воспитание, умственно отсталые дошкольники, коррекционная направленность трудовой деятельности.*

Keywords: *labour activity, mentally backward under-fives, correction orientation labour activity.*

Гуманізація та демократизація українського суспільства сприяють посиленню уваги до проблеми дошкільної освіти дітей, зокрема до питань їх соціальної адаптації та інтеграції в суспільне життя. Про це свідчать Закон України „Про дошкільну освіту”, Базовий компонент дошкільної освіти, розроблена та впроваджена в практику Базова програма „Я у світі”, в яких акцент у змісті зроблено на розвитку особистості вихованців, їх індивідуальності через створення педагогами розвивального середовища, формування у дітей системи ціннісних ставлень до природи, культури, людей та власного „Я” [1].

У зв'язку з цим виникає потреба у підвищенні ефективності корекційно-розвивального змісту виховання та навчання у спеціальних дошкільних закладах для розумово відсталих дітей.

Одним із важливих напрямків спеціальної дошкільної освіти вважається трудове виховання дошкільників, яке спрямоване не тільки на отримання первинних трудових знань, умінь та навичок, а й духовне збагачення особистості, формування необхідних якостей поведінки в соціумі, забезпечення максимального подолання прогалів психофізичного розвитку дитини [2].

Фундаментальні психолого-педагогічні дослідження останніх десятиліть доводять значні можливості корекційного впливу трудового виховання та навчання на розвиток пізнавальної, емоційно-вольової, особистісної сфер розумово відсталої дитини за умов спеціальної організації навчально-виховного процесу (О.М.Граборов, Г.М.Дульнев, В.Ю.Карвяліс, Н.П.Павлова, К.М.Турчинська, Г.М.Мерсіянова, О.П.Хохліна та ін.).

Втім, незначна низка досліджень у галузі корекційної педагогіки присвячена трудовому вихованню та навчанню дошкільників із порушеннями інтелектуального розвитку (С.І.Давидова, Е.К.Гульянц, Л.В.Каліннікова, Н.Г.Морозова, Н.Д.Соколова, О.П.Гаврилушкіна), в яких розглядаються особливості ставлення до праці дітей дошкільного віку і запропоновані оригінальні прийоми і методи активізації інтересу до трудової діяльності.

Загальні підходи до організації трудової діяльності дошкільників визначено «Програмою виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку» (2000 р.). До розділу, присвяченому трудовому вихованню, є пояснювальна записка, в якій висвітлено основні завдання та особливості методичної і корекційної роботи над його змістом [3].

Аналіз педагогічного досвіду засвідчує, що розумово відсталі дошкільники, як правило, безпорадні в самообслуговуванні (не вміють вдягатися, роздягатися, користуватися туалетом, мити руки, вмиватися, їсти тощо), не виконують трудові доручення (допомогти у прибиранні приміщення, накрити стіл, полити квіти), у них несформовані передумови трудової діяльності. Предметні дії у розумово відсталих дітей характеризуються несформованістю і недосконалістю. Разом з тим, опанування елементів трудової діяльності має важливе значення для пізнавального та особистісного розвитку дитини. Вказані прогалини розвитку пояснюються відсутністю ранньої корекційно-педагогічної допомоги фахівців, недосконалою організацією трудового виховання у спеціальних дошкільних закладах.

Організація трудового виховання у спеціальному дошкільному навчальному закладі, як зазначається в роботах Л.П.Носкової, О.А.Катаєвої, О.А.Стребелевої, О.П.Гаврилушкіної, Н.Д.Соколової, В.А.Шинкаренка, спрямовується на розв'язання низки завдань пізнавального, емоційно-вольового, мовленнєвого, особистісного розвитку, зокрема: ознайомлення із працею дорослих; формування уявлень про соціальну значущість праці; виховання на цій основі інтересу й поваги до праці інших людей, розвиток бажання долучитися до посильної трудової діяльності; формування мотиваційної готовності до трудових зусиль; формування елементарних трудових знань, умінь і навичок, необхідних для виконання трудових завдань; формування знань про засоби праці; навчання трудовим діям за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією; розвиток пізнавальних процесів (уявлень, сприймання, уваги, пам'яті, наочно-практичного мислення, мовлення); розвиток дрібної моторики та зорово-моторної координації у процесі навчання прийомів праці; збагачення досвіду соціальної комунікації у процесі організованої трудової діяльності; формування позитивних якостей особистості.

Реалізація поставлених освітньо-корекційних завдань має здійснюватися педагогами дошкільного навчального закладу через планомірне залучення дітей до різних видів трудової діяльності:

- **самообслуговування;**
- **господарсько-побутової праці;**
- **праці в природі;**
- **ручної (художньої) праці.**

Організація вказаних видів трудової діяльності у розумово відсталих дітей має свої особливості.

Виховання навичок самообслуговування є першою суттєвою ланкою у вихованні особистості.

Самообслуговування розглядається у корекційній педагогіці як одне із важливих завдань виховання і навчання дошкільника з розумовою відсталістю, оскільки опанування життєво необхідних умінь та навичок самообслуговування сприяють проявам самостійності та успішній соціальній адаптації дитини. Опанування дітьми умінь та навичок самообслуговування, формування культурно-гігієнічних навичок проходять не лише в рамках спеціально організованих занять, але і у повсякденному житті, під час виконання режимних моментів дошкільного закладу.

До самообслуговування віднесено діяльність, результати якої задовольняють потреби самої дитини (процес харчування, виконання культурно-гігієнічних процедур по догляду за собою, роздягання та одягання, користування туалетом, підготовка до сну тощо).

Аналіз стану практики у спеціальних дошкільних закладах та спеціальних літературних джерел свідчать, що у дітей з розумовою відсталістю формування навичок самообслуговування здійснюється протягом усіх років навчання у садочку. Однак забезпечується формування навичок лише при спеціально організованій обопільній роботі усіх фахівців спеціального закладу (педагога-вихователя, дефектолога, психолога) та батьків, з максимальним урахуванням психофізичних можливостей кожної дитини.

Особливості формування навичок самообслуговування в тому, що вони здійснюються шляхом поетапного формування окремих дій, у визначеній послідовності, у процесі довготривалого і систематичного застосування спеціальних вправ (О.П.Гаврилушкіна, Н.Д.Соколова, В.А.Шинкаренко, Г.М.Мерсіянова, О.В.Моржина). Формування будь-якої навички самообслуговування доцільно здійснювати шляхом розкладання її на окремі складові, частини і виконання їх у визначеній послідовності. Так, наприклад, *уміння їсти ложкою* має таку послідовність дій: правильно брати ложку в руку, наповнювати її їжею, доносити її до рота, ковтати їжу, опускати ложку назад в тарілку. Педагог обхвачує руку дитини та організовує правильні рухи, поступово навчальна допомога дорослого зменшується. Основними методами навчання є демонстрація окремих дій, спільні дії та особисті дії дітей. Отже, формування навичок самообслуговування здійснюються за чітко спланованими етапами навчання з урахуванням індивідуальних можливостей розумово відсталої дитини.

Господарсько-побутова праця тісно пов'язана з формуванням у дітей навичок самообслуговування. Педагог вчить дитину виконувати елементарні господарсько-побутові доручення в межах повсякденного життя. Розумово відсталу дитину спочатку вчать співробітництву з дорослим у процесі праці, зміст якої полягає у підготовці приміщення до занять, підтримання порядку у приміщенні (складання в коробки будівельні та ігрові матеріали, розміщення на полицях іграшок, книжок), протирання столу, розкладання на столі посуду і столових приборів, серветок, прибирання посуду, витирання пилу, виконання доступних елементарних доручень (подати, принести, віднести які-небудь речі). Навчання здійснюється за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією, ускладнюючись з кожним роком навчання. У процесі формування навичок важлива тісна співпраця з родиною дитини. Аналіз практичного досвіду засвідчує, що **батьки розумово відсталої дитини недооцінюють значення господарсько-побутової праці** для всебічного розвитку малят, обмежують їх прагнення та можливості недосконалими методами керівництва працею дітей, закладають негативне ставлення до праці.

Однак, господарсько-побутова праця сприяє психофізичному розвитку для розумово відсталої дитини, корекції порушених психічних процесів, сприяє саморегуляції поведінки.

Праця в природі – це вид дитячої праці, пов'язаний з розширенням дитячого кругозору, отриманням доступних знань про трудові процеси та знаряддя праці в умовах природного оточення. Вона створює сприятливі умови для фізичного розвитку дітей, удосконалення координації рухів, стимулює пізнавальну активність та створює умови для фізичного розвитку, зміцнює нервову систему. Цей вид праці виступає джерелом яскравих вражень, адже дитині надається можливість діяти не лише з предметами, а з живими об'єктами. Діти навчаються під керівництвом дорослого доглядати за рослинами: кімнатними, садовими, городніми, а також за тваринами у живому куточку, розкладати корм у годівниці для птахів на ділянці. У процесі організації праці в природі важливо формувати позитивні якості особистості (працелюбність, наполегливість, охайність, любов до природи). Однією з необхідних організаційних умов є наявність у дитячому садку невеликої городньої ділянки, квітника, де систематично організовується праця дітей. В умовах родини це може бути поливання кімнатних рослин, що ростуть на підвіконні, годуванням хатнього улюбленця (кота чи собаки). Педагогічна допомога у процесі виконання трудових доручень постійно скорочується. Розумово відсталі діти вчать діяти за наслідуванням, зразком та словесною інструкцією (спочатку дуже простою та короткою, а потім – за розгорнутою), що допомагає формуванню в них словесної регуляції діяльності.

Навчання ручній праці дошкільників з розумовою відсталістю доцільно планувати у формі занять, починаючи з третього року навчання. У процесі занять з ручної праці передбачається виготовлення дітьми різноманітних найпростіших виробів з паперу, глини, пластиліну, тканини, природного та інших матеріалів. Доцільним є використання природних матеріалів: жолудів, шишок, каштанів, насіння та гілочок рослин. За допомогою клею та інших матеріалів, що допомагають з'єднувати окремі частини у єдиний виріб, діти можуть виготовляти сувеніри для своїх близьких і знайомих (вітальні листівки, саморобні іграшки), предмети для ігор (картонні меблі), атрибути святкового оздоблення кімнати до свята: гірлянди, прапорці, сніжинки, ліхтарики.

Прагнення до результату спонукає до вольових зусиль, а сам результат виступає джерелом позитивних емоцій як самої дитини, так і людей її найближчого оточення. Ручна праця виступає засобом розвитку сенсорних відчуттів (кінестетичних, зорових, слухових), психічних процесів (уяви, мислення, мовлення), моторних навичок, естетичного чуття, моральних якостей.

Зазначені види організованої трудової діяльності реалізуються у таких організаційних формах: *трудова доручення; колективна праця.*

Доручення використовуються на кожному віковому етапі в усіх видах праці. Вони, як правило, надходять від дорослого і є різноманітними за складністю (прості, складні), способом організації дітей (індивідуальні або колективні), часом виконання (короткотривалі, епізодичні, довготривалі). Вихователь пропонує дітям різні за змістом доручення, пов'язані з іграми, організацією занять і побутових процесів, виконанням окремих прохань дорослих або дітей.

Колективна праця організовується зі старшими дошкільниками 1-2 рази на тиждень. Це здебільшого господарсько-побутова, художня праця, праця у природі. Для колективної праці можна організовувати дітей як фронтально (всю групою), так і підгрупами. Важливо враховувати при цьому їхні індивідуальні особливості. Зокрема, доцільно об'єднувати активних дітей з однолітками, пасивнішими у взаєминах, які їм симпатизують, а в різновікових групах варто до колективу старших дошкільників залучати молодших за віком для взаємозбагачення життєвого досвіду дітей обох вікових категорій.

Підбиваючи підсумки праці дітей, важливо акцентувати їхню увагу на тому, що роботу виконано ретельно, якісно, створювати ситуації успіху для кожної дитини.

Отже, змістовий компонент трудового виховання у спеціальному дошкільному закладі потребує оновлення з урахуванням реалізації гуманістичної, особистісно-зорієнтованої парадигми спеціальної освіти. Корекційна спрямованість змісту трудового виховання є важливою умовою цілісного гармонійного розвитку дитини з розумовою відсталістю.

Враховання педагогами-вихователями особливостей організації основних видів та форм трудової діяльності дітей сприятиме пізнавальному, емоційно-вольовому та особистісному розвитку дошкільників з розумовою відсталістю, становленню у дитини емоційно-ціннісного компонента Я-концепції, формування особистісних якостей, сприятиме вихованню умінь та навичок трудитись у колективі однолітків, виконувати трудові доручення, значимі для себе та інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: Дошкільне виховання, 1999.- 63с.
2. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку. – К.: ТОВ „ЛДЛ”, 2000. – 120 с.
3. Психологічні умови ефективності дошкільного навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я / [за наук. ред. В.В. Тарасун].– К.: ПП „Актуальна освіта” - 2005.- 286 с. з іл.

4. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталого дитини: Підручник. – К.:Знання, 2008.- 359с.

УДК 376.36 + 372.881.1

**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК
В УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ ЗА УМОВ НОРМАЛЬНОГО ТА ПОРУШЕНОГО
ОНТОГЕНЕЗУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Чередніченко Н.В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри логопедії

Ряшенцева Д.М.

Інституту корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М.М.Драгоманова

У статті висвітлюються психофізіологічні, психолінгвістичні та психолого-педагогічні передумови формування орфографічної навички за умов нормального та порушеного онтогенезу мовленнєвого розвитку. Підкреслюється, що орфографічна навичка є складною за структурою, а її формування можливо лише за умови досягнення дитиною високого рівня психічного, мовленнєвого та інтелектуального розвитку.

В статті розкриваються психофізіологічні, психолінгвістичні та психолого-педагогічні передумови формування орфографічного навички в умовах нормального та порушеного онтогенезу мовленнєвої діяльності. Підкреслюється, що орфографічний навичок є складним за структурою, а його формування можливо при умові досягнення дитиною високого рівня психічного, мовленнєвого та інтелектуального розвитку.

In this article psycho-physiological, psycho-linguistic and psycho-pedagogical conditions of the forming of orthographical skills in terms of normal speech development are studied. It is stressed that the process of writing is a complex form of speech activity. Mastering of writing is possible in conditions of a child's achievement of high level of physical, psychic, speech and intellectual development.

Ключові слова: грамотне письмо, мовленнєва та інтелектуальна діяльність, орфографічна навичка, психологічні передумови, мовні узагальнення, орфографічне завдання, орфографічна пильність.

Ключевые слова: грамотное письмо, речевая и интеллектуальная деятельность, орфографический навык, психологические предпосылки, языковые обобщения, орфографическая задача, орфографическая зоркость.

Key words: writing, orthographical skills, speech and intellectual activity, psychological preconditions, language generalize, orthographical problem, orthographical attention.

У спеціальній школі для дітей із тяжкими порушеннями мовлення особливе місце в процесі навчання учнів основам наук належить рідній мові. Українська мова є одним із провідних навчальних предметів, вивчення якого забезпечує формування ряду важливих навчальних умінь і навичок – читання та письма. Рівень їх опанування зумовлює успішність вивчення всіх інших навчальних предметів.

Водночас рідна мова є могутнім корекційно-розвивальним і виховним засобом, оскільки у процесі її вивчення розвивається і корегується пізнавальна та мовленнєва діяльність та формується дитяча особистість.

Початковий курс вивчення граматики та правопису складає основний зміст вивчення української мови як шкільного предмету та передбачає отримання знань про будову та склад рідної мови, формування лексичних, граматико-стилістичних та орфографічних знань, умінь та навичок.

Патологія мовлення здійснює негативний вплив на засвоєння шкільної програми з предметів мовного циклу. Наявність у школярів із ТПМ мовно-рухових, мовленнєвих та психофізичних порушень викликає специфічні утруднення, які гальмують опанування процесом письма та читання, стають причиною їхньої неграмотності. Формування ж в учнів умінь та навичок орфографічно грамотного письма є одним із основних завдань у процесі опанування рідною мовою.

Орфографічна грамотність – це складова частина загальної мовної грамотності, запорука точності вираження думки та взаєморозуміння. Вона формується як на основі засвоєння теоретичних положень про мовні явища, так і практичних знань та умінь з фонетики, граматики, лексикології та синтаксису.